

MEDIAMATNLARDA JOY NOMLARINING ISHLATILISHI

Gaipova Yulduz Qo'ziboyevna

Qoraqalpoq davlat universitetining Jurnalistika (faoliyat
turlari bo'yicha) yo'nalishi 1-bosqich magistranti

yulduzgaipova735@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada toponimlar haqida tushuncha, kelib chiqishi, tarixi, geografik, tarixiy jihatlama aloqalari, mediamatnlarda - gazate materiallarida, radio va televideniye dasturlari uchun tayyorlangan matnlarda joy nomlarining qo'llanilishi to'g'risida so'z yuritildi.

Kalit so'zlar: Toponimlar, geografik mintaq, joy nomlari, madaniyat, obyekt, atamalar, tarix, geografiya, mintaq, hudud, gazeta materiallari, radio, televideniye.

Qator olimlar tomonidan toponimlar mavzusi keng o'rganilgan. Jumladan, Suyun Qorayevning "Toponimika"¹ o'quv qo'llanmasida, Zohid Madrahimovning "Tarixiy toponimika"² o'quv qo'llanmasida, Mo'min Turdibekovning "Toponimlar bilan bog'liq leksikografik talqinlar"³ nomli maqolasida, Charos Mahmudovanning "Geografik nomlarni tasniflash"⁴ maqolasida, Xudoyqulova Nargizaning "Toponimikaning mohiyati va terminologik tushunchalar xususida"⁵ maqolasida toponimlar haqida so'z yuritiladi.

¹ Qorayev S. Toponimika. – T. O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti. 2006. –B. 320

² Madrahimov Z. Tarixiy toponimika. – T. Navro'z nashriyoti. 2017. – B. 130

³ Turdibekov.M Toponimlar bilan bog'liq leksikografik talqinlar. Uza.uz

⁴ Mahmudova Ch. Geografik nomlarni tasniflash.Образование и инновационные исследования.2022.№7. – Б. 219-223.

Toponimlar geografik mintaqa, joy nomi yoki geografik obyektlarni ifodalovchi so'zlardir. Bular joyning nomi, joylashuvi yoki xususiyatlari haqida ma'lumot beruvchi atamalardir. Toponimlar ko'pincha ma'lum bir til yoki madaniyatning tarixi, geografiyasi va xususiyatlarini aks ettiradi. Toponimlarning kelib chiqishi har xil bo'lishi mumkin. Toponimning kelib chiqishi o'sha joyning tarixi, mahalliy xalq madaniyati, tabiat xususiyatlari yoki tarixiy voqealarga tegishli bo'lishi mumkin. Misol uchun, daryo daryo oqib o'tadigan aholi punkti yoki daryoning xususiyatlariga ko'ra nomlanishi mumkin. Toponimlar tilshunoslar, geograflar va tarixchilar uchun muhim tadqiqot mavzusidir. Mintaqaning toponimlarini o'rganish ushbu mintaqaning tarixi, madaniyati va geografiyasini tushunish uchun muhim maslahatlar berishi mumkin. Toponimlar joyning o'ziga xosligini va xarakterini ham aks ettirishi mumkin.

Joy nomlari geografik obyektlar, joylar yoki tabiiy ob'ektlarning nomlarini ifodalovchi so'zlardir. Ular xaritada aniq joylarni aniqlash va tasvirlashga yordam beradi. Joy nomlari turli xil kelib chiqishi mumkin va muayyan hududning tarixi, madaniyati va geografiyasini aks ettirishi mumkin. Joy nomlarini o'rganish muayyan joyning tarixi va madaniyatini tushunish uchun muhim ahamiyatga ega. Ular mahalliy urf-odatlar, an'analar, tarixiy voqealar yoki tabiiy xususiyatlarni aks ettirishi mumkin. Joy nomlarini tadqiq qilish bizga joy nomlarining kelib chiqishi va ularning atrof-muhit bilan aloqasi haqida ko'proq ma'lumot olish imkonini beradi. Joy nomlari ham turli mintaqalarning lingvistik va madaniy jihatlarini o'rganishda muhim vosita hisoblanadi. Ularda turli tillar, millatlar va tarixiy voqealarning joy nomlarining shakllanishiga ta'siri aks etishi mumkin. Umuman olganda, joy nomlari turli xalqlarning madaniy merosini asrab-avaylash va ularga yetkazishda muhim o'rin tutadi.

Mediamatnlarda toponimlardan foydalanish matnning geografik kontekstini mustahkamlashi va o'quvchilarga hikoyani yaxshiroq tushunishiga yordam beradi. Bu

⁵ Xudoyqulova N. Toponimikaning mohiyati va terminologik tushunchalar xususida. www.oriens.uz. 2022.

toponimlar o'quvchilarga voqealar qayerda sodir bo'lishini tasavvur qilish va hikoyaning muhitini yaxshiroq tushunish imkonini beradi. Toponimlar ham matnning realizmini oshirishi, o'quvchilarning hikoyaga qiziqishini oshirishi mumkin. Biroq, toponimlardan ortiqcha foydalanish matn oqimini buzishi va o'quvchilarni chalg'itishi mumkin. Shuning uchun toponimlarni diqqat bilan tanlash va ularni to'g'ri joylashtirish muhimdir. Toponimlarni o'quvchilar tushunadigan tarzda qo'llash ham muhimdir. Toponimlar geografik joylashuvlarni ajratib ko'rsatish, voqealar sodir bo'lgan joyni ko'rsatish yoki hikoya muhitini boyitish uchun media matnlarida kuchli vositadir. Toponimlar to'g'ri qo'llanilsa, matn sifatini yaxshilaydi va o'quvchilarning matnga qiziqishini oshirishga yordam beradi.

Ommaviy axborot vositalari matnlarida toponimlardan foydalanish matnga qo'shimcha chuqurlik va haqiqiylikni berishi mumkin. Joy nomlari ma'lum bir joy yoki hodisaning atmosferasini yaratishga yordam beradi, tavsifni o'quvchilar uchun yanada yorqinroq va ingl. Ular, shuningdek, o'quvchilarga hikoya yoki voqeani yaxshiroq tushunishga yordam beradigan muhim kontekst bo'lib xizmat qilishi mumkin. Ommaviy axborot vositalari matnlarida joy nomlaridan foydalanish, ayniqsa, yangiliklar maqolalari yoki reportajlarida, aniq joylar haqidagi ma'lumotlarni aniqlashtirish uchun foydali bo'lishi mumkin. Joy nomlarini eslatish kitobxonlarga voqealarning geografik joylashuvi va ularning kelib chiqish kontekstini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Biroq ommaviy axborot vositalari matnlarida joy nomlaridan foydalanishda ularning to'g'ri yozilishi va kontekstga mos ravishda qo'llanilishiga e'tibor qaratish lozim. Noto'g'ri yozilishi yoki joy nomlarining noto'g'ri ishlatilishi o'quvchilar o'rtasida noto'g'ri tushunish yoki noto'g'ri ma'lumotlarga olib kelishi mumkin.

Biror voqeaga yoki joyga toponimlar orqali muloqot qilish, osha joy haqida ko'proq ma'lumot olish va o'sha joyning xususiyatlarini tushunishga yordam beradi. Shuningdek,

toponimlar tarixiy ma'lumotlarni ham ifodalaydi va matndagi hodisalar yoki joylar haqida ko'proq tushuncha beradi.

Bundan tashqari gazeta va jurnallarda ham toponimlar haqida ko'plab ma'lumotlarga duch kelishimiz mumkin. Jumladan, "Yangi O'zbekiston" gazetasida turli xil joy nomlarini uchratishimiz mumkin." Beshariq tumanidagi Adirobod dala-dashtlari o'tgan asrning saksoninchi yillari o'zlashtirilib, o'rikzor bog'larga aylantirilgan edi", "Uchko'prik tumanida ishlab chiqarish hajmi va eksport salmog'i o'sdi, geografiyasi kengaydi", "To'palang" suv ombori manbalari hisobiga ichimlik suvi ta'minotini yaxshilash eng yirik loyihalardan biri bo'ldi. Mazkur loyiha nafaqat yirikligi, balki ahamiyati bilan ham alohida ajralib turadi. Ya'ni loyiha doirasida 1,4 trillion so'm hisobiga 147 kilometr tarmoq tortilib, Sariosiyo, Denov, Sho'rchi, Qumqo'rg'on tumanlarining 273 mahallasida istiqomat qiluvchi 1,1 million kishining ichimlik suvi ta'minoti va sifati tubdan yaxshilandi. Bu Surxondaryo viloyati aholisining 40 foizi demakdir."⁶ "Talimarjon" suv ombori Qarshi magistral kanali etagida barpo etilgan. Undagi suv qudratli elektr nasoslari orqali 26,6 metr balandlikkacha ko'tarilib, Qarshi cho'li yerlarini obihayot bilan ta'minlash barobarida, Talimarjon shahri aholisining ham ichimlik suviga bo'lgan ehtiyojini qoplab beradi."⁷ Ushbu matnda keltirilgan Beshariq, Adirobod, Uchko'prik, To'palang, Sariosiyo, Denov, Sho'rchi, Qumqo'rg'on kabi joy nomlari keltirilgan. "Xonobod mamlakatimizning eng sharqiy hududi. Chegarada joylashgani sababli ilgari yopiq shahar edi. Oxirgi yillardagi o'zgarishlar, yaxshi qo'shnichilik siyosati natijasida Xonobod yanada obod ko'rkamlashdi. Uning iqtisodiyoti ancha sog'lomlashib, aholi turmush darajasi yuksala boshladi. Bugun bu yerda turizm, sanoat, meva-sabzavotchilik va xizmatlar rivojlanmoqda. Yangihayot

⁶ Yangi O'zbekiston. 2024-yil 22-fevral 38-son

⁷ Yangi O'zbekiston. 2024-yil 13-fevral 31-son

mahallasi faollari davlatimiz rahbariga odamlarning turmush tarzi haqida soʻzlab berdi.”⁸ “Oʻtgan qish mavsumida roʻy bergan anomal sovuq natijasida aksariyat issiqxonalardagi sabzavot va sitrus ekinlari nobud boʻlgani hech kimga sir emas. Biroq Toshloq tumani “Varzak” mahalla fuqarolar yigʻini aholisi tomorqasidagi issiqxonalarda bunday boʻlmadi.”⁹ “Buxoro viloyati Qorakoʻl tumanidagi Mirzaqalʼa qishlogʻi aholisi yaqin-yaqingacha asosan, dehqonchilik, chorvachilik bilan tirikchilik qilardi. Tuman markazidan qariyb 20 kilometr olisda joylashgan bu qishloqda faqat muallim yoki shifokorgina oʻz sohasi boʻyicha ish topa olar, boshqa mutaxassislar yoki biror kasb-hunari boʻlmagan yoshlar viloyat markaziga, poytaxtga, yana bir toifa yoshlar chet davlatlarga ish izlab chiqib ketardi.”¹⁰ “Keyingi yillarda Oʻzbekistonda sport va turizm infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilgan yirik loyihalar amalga oshirildi. Toshkent viloyati Boʻstonliq tumanidagi “Amirsoy” togʻ dam olish maskani shular jumlasidan. Oxirgi uch yilda bu yerga 4 millionga yaqin sayyoh kelgan.”¹¹ Bu materiallarda ham koʻpgina toponimlar keltirilgan va ular oʻziga xos kelib chiqish tarixi hamda lugʻaviy maʼnoga ega.

Shunday qilib ommaviy axborot vositalari matnlarida toponimlardan foydalanish matnni boyitish va yanada yorqin va qiziqarli hikoya yaratish uchun foydali boʻlishi mumkin. Biroq kerakli effektga erishish uchun joy nomlarini toʻgʻri ishlatish va kontekstual qoʻllab-quvvatlashni esga olish muhimdir. Toponimlar geografik joylashuvi yoki maʼnosini ifodalovchi nomlar boʻlib, ular odatda shaharlar, mamlakatlar, daryolar, togʻlar va boshqa geografik obyektlar nomi sifatida ishlatiladi. Toponimlar tarixiy, madaniy va geografik maʼlumotlarni ifodalashda muhim ahamiyatga ega. Ularning foydalanilishi esa matnda tasvirlanayotgan joyning yashayotgan obyekti haqida koʻproq maʼlumot beradi.

⁸ Yangi Oʻzbekiston. 2024-yil 17-fevral 35-son

⁹ Yangi Oʻzbekiston. 2024-yil 21-fevral 37-son

¹⁰ Yangi Oʻzbekiston. 2024-yil 20-fevral 36-son

¹¹ Yangi Oʻzbekiston. 2024-yil 10-fevral 30-son

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "OʻzME". 1-jild Toshkent. 1998.
2. Bushueva E.N. Ozarbayjon SSR toponimiyasida uchraydigan geografik atamalar va boshqa soʻzlarning lugʻati. 1971.
3. Madrahimov Z. Tarixiy toponimika. – T. Navroʻz nashriyoti. 2017. – B. 130
4. Mahmudova Ch. Geografik nomlarni tasniflash.Образование и инновационные исследования.2022.№7. – Б. 219-223.
5. Qorayev S. Toponimika. – T Oʻzbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti. 2006. –B. 320
6. Xudoyqulova N. Toponimikaning mohiyati va terminologik tushunchalar xususida. www.oriens.uz. 2022.
7. Turdibekov.M. Toponimlar bilan bogʻliq leksikografik talqinlar. Uza.uz
8. Yangi O'zbekiston. 2024-yil 22-fevral 38-son
9. Yangi O'zbekiston. 2024-yil 13-fevral 31-son
10. Yangi O'zbekiston. 2024-yil 17-fevral 35-son
11. Yangi O'zbekiston. 2024-yil 21-fevral 37-son
12. Yangi O'zbekiston. 2024-yil 20-fevral 36-son
13. Yangi O'zbekiston. 2024-yil 10-fevral 30-son